

BAKIRKÖY AKIL HASTANESİ'NDE KÜLTÜR KATMANLARI

Gözden Kaçanlar bu kez
Bakırköy'ün simgesi Ruh ve
Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin
kurumsal tarihine ve hastane
arazisindeki kültür katmanlarına

odaklanıyor. Arkeologlar Derneği
İstanbul Şubesi'nden Dr. İlknur
Türkoğlu tarafından kaleme alınan
yazıya destek veren Bakırköy Kent
Savunması ve TMMOB Mimarlar

Odası İstanbul Büyükşehir
Şubesi Trakya Büyükşehir Bölge
Temsilciliği'ne teşekkür ederiz.

istanbul@arkeologlarderneği.org

İLKNUR TÜRKÖĞLU

Bakırköy, tarihsel süreç içinde Latince "Septimum", Eski Yunanca "Hebdomon" olarak adlandırılmıştı. Her iki sözcük de "yedinci" anlamına gelir. Bunun nedeni bu bölgenin Bizans döneminde Konstantinopolis'ten 7 mil uzakta, Via Egnatia üzerinde yer almasıydı. Bizans'ın son dönemlerinde semtin adı "Uzun köy" anlamına gelen Makri Khora'ya dönüştü, Osmanlı döneminde "Makriköy" biçiminde devam eden bu isim, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında "Bakırköy" olarak değiştirildi.

Bizans döneminde Hebdomon imparatorların sayfiye yeri olarak önemli

bir yerleşme olsa da o dönemden günümüze kalan çok az sayıda kalıntı mevcuttur. Bunların arasında Fildamı Sarnıcı günümüze sağlam olarak gelebilen nadir yapılardan biridir.

Sahilde 6. yüzyılda İmparator Justinianus tarafından yaptırılan Jucundiana yani Zevk Sarayı, büyük olasılıkla Yenimahalle civarında bulunan Hebdomon Sarayı, bugünkü SSK Doğum ve Çocuk Hastanesi'nin altında kalan Vaftizci Yahya Kilisesi, Veliefendi Hipodromu civarında yer alan ve Bizans ordusunun talim yeri olan Campus Martius gibi yapılar Arap akınlarıyla başlayan bir süreçte tahrip

olmaya başlamış ve zamanla gözden kaybolmuştur (Resim 1).

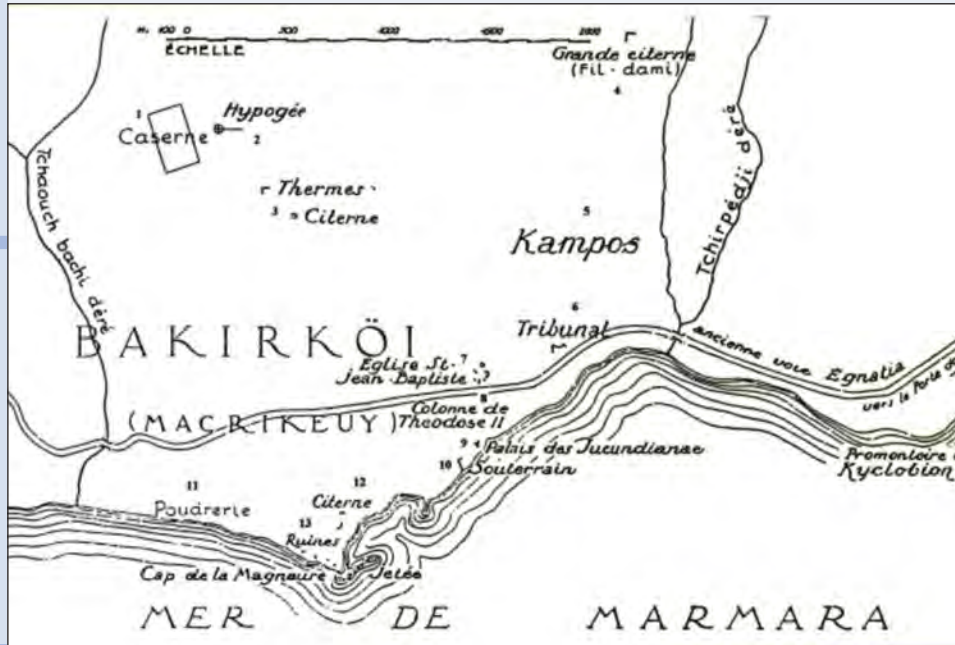
BİZANS DÖNEMİ HİPOJESİ

Bakırköy Hipojesi olarak tanınan yeraltı mezarı, 1914 yılının yaz aylarında yapılmakta olan Reşadiye Kışlası inşaatı sırasında ortaya çıkmış ve durum Kolordu Komutanı Mehmet Ali Paşa tarafından Müze-i Hümayun'a (İstanbul Arkeoloji Müzesi) bildirilmişti. Bunun üzerine, o dönem Müze-i Hümayun'da görevli olan Makridi Bey durumu incelemekle görevlendirildi. Kendisi de Makriköylü olan Makridi Bey kontrolünde kurtarma kazılarına başlandı, ancak araya giren savaş yılları ve ilan edilen seferberlik nedeniyle araştırmalar yarım kaldı. Daha sonra Reşadiye Kışlası'nın Fransız askerlerinin işgali altında olduğu 1921 yılında İstanbul'a gelen Atina Eserler Okulu Müdürü C.H. Picard, Makridi Bey ile beraber kazılara devam etti ve beş lahit ortaya çıkarıldı (Resim 2). Lahitlerden biri bugün hastanenin bahçesinde, bir diğeri de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Müzede sergilenen kapağı eksik lahit 4-6. yüzyıla tarihlenmiştir. (Resim 3) Diğer lahitlerin nerede olduğu ise bilinmiyor.

Bakırköy Hipojesi dört büyük ayakla taşınan pendantifli merkezi bir

Resim 1
Bakırköy.

R. Demangel,
Contribution à la
Topographie de
l'Hebdomon,
Paris: E. de Boccard,
1945.

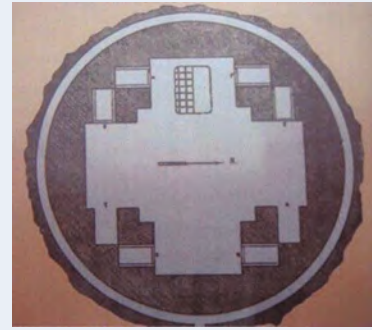
kubbeye sahipti. Taşıyıcı ayakların içindeki mekânların içinde lahitler yer alıyordu. İçte haç planlı olan yapı, dıştan 3 metre yüksekliğinde ve 60 cm genişliğinde dairesel bir dış koridorla çevrilmiştir (Resim 4). Makridi Bey bu dar koridorun havalandırma fonksiyonuyla ilişkili olduğunu düşünüyordu. Dış koridorlu bu uygulamanın bir benzeri Şehzadebaşı'ndaki Balaban Ağa Mescidi yapısında da vardı. Aslında bir Geç Roma dönemi anıtsal mezarı (*mausoleum*) olarak inşa edilmiş olduğu düşünülen yapı, Bizans döneminde kiliseye ve daha sonra camiye çevrilmiş, 1911 ve 1930 yıllarındaki yangınlarda tahrip olduktan sonra zamanla tamamen yok olmuştur. Hipoje, duvar işçiliği açısından da bu yapıyla benzerlik gösterir.

Hipoje'nin toprak ve otlarla kaplanmış kalıntıları bugün Başhekimlik binasının arkasında görülebilir (Resim 5). Hastane arazisinde zaman içinde ortaya çıkan lahit, sütun başı gibi bazı arkeolojik buluntular, tarihsel bağlantıları bilinmeden demir parmaklıkla çevrelenmiş bir alanda sergilenmektedir (Resim 6).

REŞADİYE KİŞLASI'NIN İNŞAATI

I. Dünya Savaşı'nın zorluklarının yaşandığı bir döneme kadar bu alanda kayda değer bir yapının varlığı bilinmemektedir. Bu dönemde Makriköy'de inşa edilen ilk önemli yapı olarak, 1914 yılında Sultan V. Mehmet Reşad'ın (1909-1918) emriyle Osmanlı ordusuna süvari yetiştirmek amacıyla Reşadiye Kışlası'nın inşası-

Resim 2
Hipoje kazıları,
1921 (üstte).

Th. Macridy, ve J. Ebersolt, "Monuments Funeraires de Constantinople II: L'hypogée de Macri-Keuy", *Bulletin de Correspondance Hellenique*, s. 363-393, Paris, 1922.

Resim 3
Müzede
sergilenen lahit
(sol üstte).

Th. Macridy, ve J. Ebersolt, "Monuments Funeraires de Constantinople II: L'hypogée de Macri-Keuy", *Bulletin de Correspondance Hellenique*, s. 363-393, Paris, 1922.

Resim 4
Hipoje planı.

Hakkı Önel vd. *Bakırköy Proj. Dr. Mazhar Osman Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Mevcut Yapı Stoku Analizi ve Bina Envanteri*, İstanbul: YTÜ, 2007.

Resim 5
Hipoje
kalıntıları
(solda).

Fotoğraf: İlknur Türkoğlu, 2016.

Resim 6
Hastane
bahçesindeki
eserler (sağda).

Fotoğraf: İlknur Türkoğlu, 2016.

na başlandı. Dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa ve I. Kolordu Kumandanı Mehmet Ali Paşa'nın inşasına önemli katkılarda bulundukları kışla 19 Temmuz 1914 tarihinde açıldı ve ordunun I. Kolordu süvari birliklerine bağlı bölükler buraya yerleştirildi.

Resim 7
İşgal yıllarında
Kışla, 1919.

Resim 8
Dikilitaş.

Resim 9
Kışlanın
kitabesi.

Fotoğraf: İlknur
Türkoğlu, 2016.

Reşadiye Kışlası, Osmanlı döneminin son kışlalarındandır ve görkemli nizamiye kapısı, kumandanlık binası, camisi, saat kulesi, reviri, koğuşları, talim alanları ve ahırlarıyla geleneksel kışla mimarisini yansıtmaktadır (Resim 7).

Açılıştan bir süre sonra kışlayı İncirli Bağları'na bağlayan patika bir şose yoluna dönüştürülerek Mehmet Ali Paşa Caddesi ismini aldı. Açılışın anısına, bugün İncirli Caddesi'nden Devlet Hastanesi'ne giden yolun başında bulunan ve üzerinde Osmanlıca harflerle "Mehmet Ali Paşa Caddesi" yazısı bulunan dikilitaş yerleştirildi (Resim 8).

Kışlanın idari binasının bugün Nöroloji Kliniği olarak kullanılan yapı olduğu sanılıyor. İki katlı ve kırma çatılı taş binaya ait "Reşadiye Kışlası 1330" yazılı 1914 tarihli kitabe hâlâ burada bulunuyor (Resim 9). Kışlanın tek mekânlı camisi de günümüzde kullanılmaya devam ediyor.

Kışlanın yapımı sırasında inşa edilen saat kulesi zamanla tahrip oldu, işlevini yitirdi ve saat Reşadiye kışlasına kaldırıldı, kule de 1999 depreminde yıkıldı. 1914-1919 yılları arasında süvari birliklerinin kullandığı kışla, 1919 yılında İstanbul'un işgaliyle beraber Fransız ordusunun bir kısmı tarafından kullanıldı.

KIŞLADAN EMRAZ-I AKLIYE VE ASABİYE HASTANESİ'NE DÖNÜŞÜM

1800'lerin sonunda İstanbul'da akıl hastalarının barındırıldığı tek yer Süleymaniye Bimarhanesi'ydi. 1873 yılında burada meydana gelen yangından sonra hastalar Üsküdar'daki Atik Valide Külliyesi'nde yer alan Toptaşı Bimarhanesi'ne taşındı. 1920 yılında Toptaşı Bimarhanesi'nin başhekimliğine getirilen Mazhar Osman (1884-1951) buranın yetersiz koşulları nedeniyle önce Darülaceze'nin akıl

hastanesine dönüştürülmesini teklif etti. Bu önerisi kabul görmeyince, terk edilmiş ve atıl durumdaki Reşadiye Kışlası'nın yeni hastane olarak kullanılmasını önerdi ve en sonunda 1924 yılında Bakanlar Kurulu, kışlanın hastane olarak kullanılmasına karar verdi. Dönüştürülen hastane 15 Ekim 1924 tarihinde hizmete açıldı ve hastalar aşamalı olarak yeni hastaneye nakledildi. Toptaşı Bimarhanesi ise 1927 yılında tamamen kapatıldı. Hastanenin ilk açıldığı yıllarda toplumun hastaneye karşı önyargılarını değiştirmek için "Deli değil ruh hastası", "Tımarhane değil akıl hastanesi" gibi sloganlarla kampanyalar başlatıldı.

Hastanede önemli yeni uygulamalar arasında hastaların rehabilitasyon amacıyla doğrudan katkı sağlamaları önemli bir etken oldu. Hastalar hem yeni binaların yapımına ve çevre düzenlemelerine yardım etti, hem de hastane bahçesinde üzüm bağları, meyve bahçeleri, buğday ekimi, hayvan ve çiçek yetiştiriciliği yaptı.

İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği 1933-1956 yıllarında burada hizmet verdi ve bu binada 1950'li yıllarda başlayan nöroloji ve nöroşirurji uzmanlığı çalışmaları sayesinde Türkiye'de bir dönemin önemli nöroşirurji uzmanları yetişti.

1960-1977 yılları arasında başhekim olan Dr. Faruk Bayülkem döneminde rehabilitasyon atölyeleriyle hastaların da katıldığı ruh sağlığı şenliklerine başlandı. Haziran aylarında yapılan bu şenliklere o dönemde "Deliler Bayramı" denirdi. Yıllar içinde hasta sayısının hastane kapasitesinin çok üzerine çıkmasıyla özellikle 1979'dan sonra yeni ek binalar yapıldı.

DÜŞÜNEN ADAM HEYKELİ

Bugün sadece hastanenin değil aynı zamanda Bakırköy'ün de sembollerinden biri haline gelen "Düşünen Adam" heykeli, ünlü Fransız heykeltıraş Rodin'in eserinin kopyasıdır. Heykel, 1930'larda hastanede yatan heykeltıraş Kemal Künnat tarafından yapılmış, ancak ödemedi ya-

şanan bir sorun nedeniyle Kümnat heykelin sol elini yarım bırakmıştı. Yarım kalan el daha sonra hastanede yatan Yüzbaşı Mehmet Piştar tarafından tamamlandı. Bugün Başhekimlik binasında bulunan İbn-i Sina tablosu ve hastane bahçesindeki Prof.Dr. Mazhar Osman heykeli de Kümnat'ın hastaneye kazandırdığı eserlerdir.

MÜZE

Hastanenin birikimlerinin kaybolmaması için eski başhekim Dr. Faruk Bayülkem öncülüğünde düzenlenen hastane müzesi 2008 yılında açıldı. Eski postane binasında açılan ve hastane tarihinden pek çok objenin kronolojik olarak sergilendiği müze Ruh Hastalarını Readaptasyon Derneği ve Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı'nın ortak koordinatörlüğünde gerçekleştirildi (Resim 11).

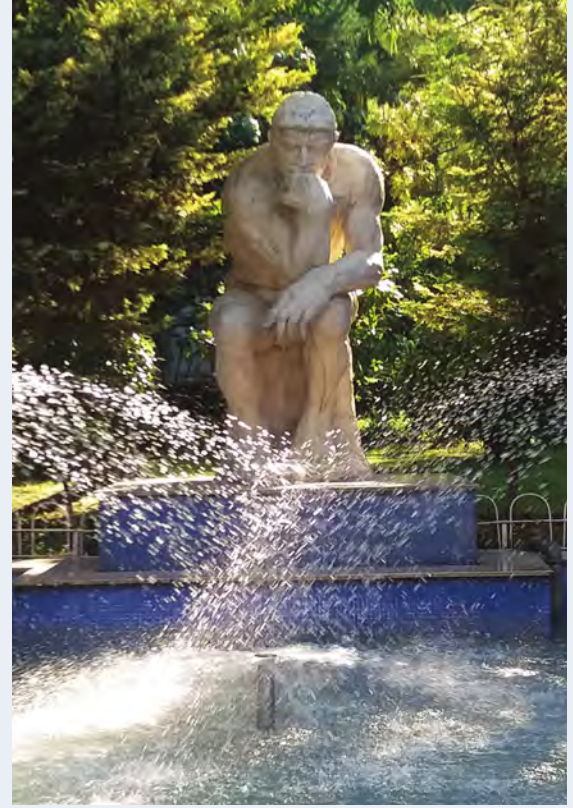
KORU VE ANIT AĞAÇLAR

Kışlanın idare binası (bugün nöroloji kliniği) ile başhekimlik arasında kalan yüksek ağaçlı bahçe, Reşadiye Kışlası'nın ana avlusunu oluşturur. Bu alan kışla inşaatı sırasında ağaçlandırıldı (Resim 12).

Günümüzde Akıl Hastanesi korusu İstanbul'da kent merkezinde korunabilmiş sayılı yeşil alanlarından biridir ve halk tarafından yürüyüş ve piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Ne var ki kent ortasındaki koruluk alanlar iştah kabartabilmektedir.

YENİ DÖNEM

Son birkaç yıldır hastane araziyle ilgili pek çok inşaat projesi haberi medyada yer almaya başladı. 16 Temmuz 2013 tarihinde yapılan "Sağlık Bakanlığı Sağlık Yatırımları Genel

Resim 10
Düşünen adam heykeli.

Fotoğraf: İlknur Türkoğlu, 2016.

Resim 11
Müze (üstte solda).

Fotoğraf: İlknur Türkoğlu, 2016.

Resim 12
Kışla, içbahçe korusu.

Fotoğraf: İlknur Türkoğlu, 2016.

Resim 13
Dünya Çevre
Günü etkinliği.

Fotoğraf: İlknur
Türkoglu, 2016.

Müdürlüğü, Kamu Özel Ortaklığı Da-
ire Başkanlığı tarafından Kamu Özel
Ortaklığı Modeli ile İstanbul Bakır-
köy Entegre Sağlık Kampüsü Yapım
İşi ile Ürün ve Hizmetlerin Temin
Edilmesi İşi" ihalesine on yedi inşa-
at şirketi başvuru yaptı (Hürriyet,
28 Ağustos 2015). Hastane arazisinde
Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi,
Kalp ve Damar Hastalıkları ve Onko-
loji hastanelerinin de inşa edilmesi
planlanıyor. Hastanenin işletmesinin
"kamu-özel ortaklığı" modeliyle 25
yıllığına özel bir şirkete verilmesi ön-
görülüyor. Tüm bu gelişmeler yakın

bir gelecekte arkeolojik katmanlar
içeren hastane arazisinde yoğun bir
inşai faaliyetin başlayacağını göste-
riyor.

BAKIRKÖY KENT SAVUNMASI'NIN HASTANE ALANINDAKİ ETKİNLİKLERİ

Bakırköy'de son yıllarda kamusal
alanların halkın elinden alınıp özel-
leştirilmesi ve bu alanlarda gerçek-
leştirilen büyük inşaat projeleri,
yerel halkta büyüyen bir tepkiye
neden oldu. Özellikle Ataköy sahi-
lindeki dev inşaatlar sonucu sahilin
halkın kullanımına kapanması ve
Baruthane gibi kültür varlıklarının
yok olma tehlikesiyle karşı karşıya
kalması sonucu Bakırköy'ü savunan
bir odak olarak Bakırköy Kent Savun-
ması ortaya çıktı. TMMOB Mimar-
lar Odası Trakya Büyükşehir Bölge
Temsilciği ile birlikte hareket eden
savunma, Bakırköy Doğumevi'nin
TOKİ'ye devredilmesine ve Bakırköy
halkının kullandığı Atatürk Spor ve
Yaşam Köyü'nün Beşiktaş Jimnastik
Klubü'ne kiralanmasına karşı ey-
lemler yapmaktadır. Savunma, sem-
tin simgesi Ruh ve Sinir Hastalıkları
Hastanesi ile ilgili süreci de yakından
takip etmektedir.

Bakırköy'deki halka ait yaşam alan-
larıyla kültürel ve doğal varlıkları
koruma amacı güden Bakırköy Kent
Savunması, yerel halkta bir farkında-

lık yaratmak amacıyla Nisan ayından
itibaren Bakırköy merkezindeki kül-
tür varlıklarının gezilip tanıtıldığı bir
dizi kültür turu düzenlemeye başladı.
Bu kültür turlarından biri de 30 Nisan
2016 tarihinde Ruh ve Sinir Hastalık-
ları Hastanesi arazisinde gerçekleştiri-
ldi ve bu etkinlikte hastane arazisi
gezilerek alandaki kültür varlıkları
hakkında bilgi verildi.

Hastane arazisinde yapılması planla-
nan inşaatlarla ilgili haberlerin art-
ması sonucu Bakırköy Kent Savun-
ması 5 Haziran 2016 tarihinde Dünya
Çevre Günü kapsamında "Yaşam
Alanlarımıza Sahip Çıkıyoruz" başlı-
ğıyla, hastane arazisindeki korulukta
bir etkinlik düzenlendi (Resim 13).
Müzik dinletisi ve piknikle zenginleş-
tirilen etkinlikte Bakırköy tarihi ve
hastane arazisindeki kültür varlıkları
hakkında bilgi verildi. Arkeologlar
Derneği İstanbul Şubesi de bu etkin-
liğe Bakırköy'ün arkeolojisi üzerine
hazırladığı bilgi panolarıyla katılarak
destek verdi.

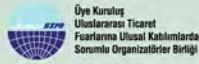
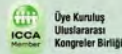
SON SÖZ

Barındırdığı hastaneden dolayı
İstanbul'da ismen çok iyi bilinen bu
alanın İstanbul'un merkezi gibi çok-
katmanlı bir geçmişe sahip olduğu
çok fazla bilinmez. Gözden kaçan
arkeolojik kalıntılarının yanı sıra
İstanbul'daki en eski arkeolojik ka-
zılardan birinin bu arazide gerçek-
leşmesi nedeniyle de Bakırköy, arke-
oloji tarihi açısından da bir örnektir.
Askeri tarihten, kentin işgal dönemi
tarihinden ve tıp tarihinden izler
taşıyan alanda zamanla gelişen koru-
luluk günümüzde Bakırköylüler için
bir nefes alma alanı olmuştur ve bu
yüzden akıl hastanesinin kurulduğu
zamanda hedeflediği tecritte tutma-
ma düşüncesi de hâlâ geçerliliğini
korumaktadır.

Bakırköy ilçesinin sahillerinin kay-
bedilmesine benzer şekilde bu güzel
yerin inşaat sektörünün kurbanı ol-
maması, geçmişinden gelen izlerin
buradaki gündelik yaşantıyı zengin-
leştireceği düzenlemeler yapılması
temennisiyle, herkesin oraya göz
atmasını diliyoruz...

Tüyap Altı Fuar Merkeziyle Ülkemiz Ekonomisine Hizmet Sunmaktan Gurur Duyuyor.

TÜYAP TUM FUARCILIK YAPIM A.Ş.
Fuar Alanı - Merkez Ofis

Tüyap Fuar ve Kongre Merkezi E-5 Karayolu Üzeri, Gürpınar Kavşağı 34500, Büyükkçekmece, İSTANBUL - TÜRKİYE / TURKEY
Tel : +90 212 867 11 00 - 867 12 00 Faks : +90 212 886 66 98